

8. Шарчук Т.В. Логістичний аутсорсинг — шлях до оптимізації управління бізнес-процесами підприємства / Т.В. Шарчук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Логістика. — 2008. — № 633. — С. 772—779.

9. Żeliński J.A. Outsourcing doradstwa podatkowego i rachunkowości w małej firmie. / J.A. Żeliński — Warszawa: ABC a Walters Kluwer Business, 2008. — 227 s.

Статтю подано до редакції 20.10.2012 р.

УДК 330.123.7 : 657.372.3

І.Ю. Приварникова, канд. екон. наук, старший викладач,
А.А. Гальченко, студентка напрямку «Менеджмент»,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ВДОСКОНАЛЕННЯ НАРАХУВАННЯ ЗНОСУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ЗАДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ВІДТВОРЕННЯ ВИРОБНИЧИХ РЕСУРСІВ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто та уточнено термін «знос» основних засобів. Надано характеристику найпоширеніших видів зносу основних засобів і показників задля їхнього оцінювання на підприємстві. Уточнено методичні положення щодо оцінювання величини зносу на основі інтегрального показника зносу основних засобів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: виробничі ресурси, основні засоби, знос, амортизація, амортизаційні відрахування, відтворення основних засобів.

АННОТАЦИЯ. В статье изучен и уточнен термин «износ» основных средств. Охарактеризованы основные виды износа основных средств и показатели для его оценки на предприятии. Уточнены методические положения по оценке величины износа на основе интегрального показателя износа основных средств.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: производственные ресурсы, основные средства, износ, амортизация, амортизационные отчисления, воспроизводство основных средств.

ANNOTATION. In this article the term «wear» of fixed assets was considered. Main kinds and wear rates of fixed assets were characterized in order to evaluate them in enterprise. Authors clarified the main ideas of wearing value by using the integral rate of wear of fixed assets.

KEY WORDS: manufacturing resources, fixed assets, wear, amortization, capital consumption and reproduction of fixed assets.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Однією з найважливіших складових процесу загального відтворення виробничих ресурсів підприємства є відтворення основних засобів, без яких процес матеріального виробництва неможливий. Основні засоби в процесі експлуатації підлягають зносу, покриття якого забезпечується амортизацією. Відтворення основних засобів буде повним лише тоді, коли обсяг амортизації буде відповідати величині зносу. Існуючі підходи до нарахування амортизації та зносу є неефективними, бо амортизаційні відрахування не відповідають величині набутого зносу. Тому проблема відповідності

набутого зносу величині амортизаційних відрахувань є актуальною, а пошук шляхів відповідності між витратною стороною величини зносу та амортизаційних відрахувань є основою оптимізації процесу відтворення основних засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, і на які спирається автор. Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Проблемі відтворення основних засобів приділяли увагу багато вчених: Г. А. Александров [1], З. М. Борисенко [2], В. В. Величко [3], Н. Г. Виговська [4], Г. Л. Вознюк [5], О. О. Гетьман [6], Н. А. Єфіменко [7], А. Г. Загородний [5], А. С. Павлов [1], В. М. Шаповал [6] та ін. Незважаючи на досить ґрунтовне науково-методичне забезпечення процесів відтворення виробничих ресурсів, зокрема, основних засобів, питання відповідності процесів зносу та амортизаційного, як основи раціонального відтворення основних засобів підприємств, залишається відкритим. Потребує уточнення оцінка величини зносу з урахуванням чинників, що його формують.

Метою цієї роботи є трактування терміну «знос», класифікування його видів, удосконалення методичних положень щодо оцінки зносу основних засобів задля оптимізації відтворення виробничих ресурсів підприємства.

Викладення основного матеріалу дослідження. Безперервний виробничий процес потребує постійного відтворення виробничих ресурсів, зокрема, фізично спрацьованих (зношених) і технічно застарілих основних засобів.

Відтворення основних засобів являє собою процес їхнього оновлення та має двоїстий характер. З одного боку, під впливом різних чинників основні засоби з часом зношуються, втрачаючи частину своєї вартості, з іншого боку, їх оновлення можливо тільки завдяки амортизації.

Серед учених-економістів відсутній єдиний підхід щодо розуміння сутності термінів «знос» та «амортизація» та відмежування цих термінів і процесів один від одного. Більшість дослідників розмежовують ці поняття, вказуючи, що знос — це втрата основними засобами споживчої вартості, а амортизація — є її перенесенням на готовий продукт. Обидва ці процеси, незважаючи на їх відмінність, є нерозривні [2].

В економічній енциклопедії [8] термін «знос» трактується як втрата основними засобами своїх споживчих якостей і вартості унаслідок їхньої експлуатації, підвищення вимог екологічних і соціальних стандартів, впливу навколишнього середовища та науково-технічного прогресу. Сутність «зносу» основних засобів розглядається Н.Г. Виговською [4] як втрата ними технічних (споживчих) властивостей внаслідок фізичного впливу на засоби праці та дії науково-технічного прогресу. А. Г. Загородний і Г.Л. Вознюк [5] вказують, що зношування (знос) основних засобів викликане впливом зовнішнього середовища та експлуатаційних навантажень і полягає у зміні ними своїх механічних, фізичних, хімічних та інших властивостей. Колектив авторів [6] визначає «знос» як втрату основними засобами фізичних якостей або техніко-економічних властивостей, що викликає зміну їх вартості.

Отже, підсумовуючи вище зазначене, можна зробити висновок, що знос основних засобів — це втрата основними засобами споживчих якостей, характеристик (фізичних, моральних, екологічних, економічних, соціальних, техноло-

гічних тощо) і вартості під впливом сил природи, старіння та знецінення, внаслідок їх експлуатації, підвищення вимог екологічних і соціальних стандартів, впливу навколишнього середовища й науково-технічного прогресу та інших факторів. Зносу підлягають усі без винятку основні засоби. При цьому немає значення факт участі їх у процесі виробництва, бо знос поширюється як на діючі, так і недіючі основні засоби, а отже, є явищем, що існує об'єктивно.

Залежно від факторів, що спричиняють знос основних засобів, виокремлюють значну кількість його видів (табл. 1).

Найпоширенішими видами зносу, що згадують більшість економістів-дослідників [1; 3; 6], є фізичний і моральний знос основних засобів. Так, Г. А. Александров та А. С. Павлов [1], виділяючи тільки названі види зносу, під фізичним зносом розуміють поступову втрату основними засобами власних первісних техніко-експлуатаційних якостей, своєї споживчої вартості, що викликає зменшення їх реальної вартості. Автори роботи [6] додають, що втрата при фізичному зносі основними засобами своїх первісних техніко-експлуатаційних якостей може бути зумовлена як функціонуванням основних засобів, так і їх бездіяльністю (руйнуванням від зовнішнього, атмосферного впливу, корозії). На їх думку, моральний знос — процес знецінення основних засобів до закінчення строку їх корисного використання, викликаний науково-технічним прогресом [6]. І, як вказується у роботі [1], він проявляється у втраті основними засобами вартості через здешевлення відтворення таких самих машин або втраті вартості діючими, фізично придатними машинами.

Таблиця 1

ВИДИ ЗНОСУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ, КЛАСИФІКОВАНІ ЗА ФАКТОРАМИ, ЩО ЙОГО СПРИЧИНЯЮТЬ, ПОШИРЕНІ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Вид зносу	Г. А. Александров, А. С. Павлов [1]	О. О. Гетьман [6]	В. В. Величко [3]
Моральний	+	+	+
Фізичний	+	+	+
Економічний	–	+	–
Соціальний	–	–	+
Функціональний	–	–	+
Технологічний	–	–	+
Екологічний	–	–	+

Вагомим внеском у класифікацію видів зносу основних засобів є виокремлення в роботах [6; 9] такого його малопоширеного виду як економічний знос, під яким автори роботи [6] розуміють зменшення балансової вартості визначеного виду основних засобів за роки їх експлуатації і поступовий її перенос на зменшення скорегованого прибутку в межах норм амортизаційних відрахувань.

В. В. Величко до вже названих видів зносу додає соціальний, функціональний, технологічний та екологічний. Соціальний знос — втрата споживчої вартості основних засобів унаслідок незадоволення умов безпеки праці та ергономічності

(зручність робочого місця). Функціональний знос — втрата вартості діючих фізично придатних машин внаслідок того, що випущено нові, кращі, більш потужні. Технологічна втрата вартості виникає внаслідок здешевлення відтворення таких самих машин, коли нові машини такої конструкції можуть бути придбані дешевше, ніж ті, що встановлені на підприємстві. Екологічний знос — втрата споживчої вартості внаслідок невідповідності умовам екологічної безпеки [3].

Задля необхідності використання основних засобів у виробництві в економічній практиці підприємств використовується низка показників, за допомогою яких оцінюється фактичний стан основних засобів і величина їхнього зносу. В табл. 2 перелічено основні з них.

Таблиця 2

ТРАДИЦІЙНІ ПОКАЗНИКИ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Показник	Трактування	Формула для розрахунку
Коефіцієнт зносу основних засобів	Характеризує ту частку вартості основних засобів, яку списано на витрати виробництва в попередніх періодах	Сума зносу основних засобів підприємства на певну дату/Первісна вартість основних засобів підприємства на певну дату
Коефіцієнт придатності основних засобів	Відображає частину основних засобів, придатну для експлуатації	Відношення залишкової вартості (первісної вартості основних засобів за вирахування зносу) до їх повної первісної (відновлювальної) вартості

Чим нижчий коефіцієнт зносу (вищий коефіцієнт придатності), тим кращим є технічний стан основних засобів. Спрацьовані (застарілі) основні засоби функціонують, як правило, із застосуванням застарілих технологічних процесів, що призводить до неконкурентоспроможності продукції підприємства. Високий рівень зносу за рахунок технічних факторів основних засобів викликає додаткові витрати на проведення капітальних і поточних ремонтів [5].

У той же час, показники, що представлено в табл. 2 і характеризують стан і знос основних засобів, не мають ніякого значення до його фактичної величини. Так, коефіцієнт зносу основних засобів вказує, яка частина вартості основних засобів списана на витрати виробництва в попередніх періодах. Цю частку розраховують, виходячи з методу амортизації вартості основних засобів, прийнятого на підприємстві. По суті, коефіцієнт зносу основних засобів є бухгалтерською категорією. Він лише показує, яка частина первісної вартості основного засобу була віднесена до витрат виробництва у якості амортизаційних відрахувань в попередніх періодах (собівартості раніше виготовленої продукції). Тобто, показники, вказані в табл. 2, є основою для визначення частини вартості основних засобів, яка буде включена в готову продукцію як амортизаційні відрахування для подальшого відтворення виробничих ресурсів підприємства. Проте, вони ніяким чином не пов'язані з характеристиками зносу основних засобів (фізичними, моральними, екологічними, економічними, соціальними, технологічними тощо) та факторами, що його спричинюють (вплив сил природи, старіння та знецінення, експлуатація, підвищення вимог екологічних і соціальних стандартів, вплив навколишнього середовища, науково-технічний прогрес тощо).

Якщо оцінити величину зносу основних засобів для ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат», використовуючи описаний вище традиційний підхід, то, звісно, величина зносу з часом змінюватиметься (табл. 3). У 2010 р. порівняно з 2009 р. ступінь зносу основних засобів на підприємстві зменшилася на 1,1 %, у 2011 р. порівняно з 2010 р. — на 1,4 %. Але це вказує тільки на зміну обсягу амортизаційних відрахувань, включених до витрат підприємства, а не на втрату основними засобами корисних властивостей внаслідок зносу. Розрахунки, наведені в табл. 3, не пов'язані зовсім з фактичним зносу, який проявляється у втраті споживчих якостей та зменшенні вартості основних засобів унаслідок різних факторів. Тобто, такий підхід є економічною базою для відтворення ресурсів, але не відповідає фактичній величині зносу основних засобів.

Таблиця 3

**РІВЕНЬ ЗНОСУ, ВИЗНАЧЕНИЙ НА ОСНОВІ ТРАДИЦІЙНИХ
КОЕФІЦІЄНТІВ ПРИДАТНОСТІ ТА ЗНОСУ ДЛЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ
ПАТ «КРИВОРІЗЬКИЙ ЗАЛІЗОРУДНИЙ КОМБІНАТ» У 2010–2011 РР.***

Показники	Одиниця виміру	На 31.12.09	На 31.12.10	На 31.12.11
1. Первісна вартість основних засобів	тис. грн	3825973	3932523	4059043
2. Знос (амортизаційні відрахування вартості) основних засобів під час їх експлуатації	тис. грн	3178490	3224878	3272564
3. Коефіцієнт зносу основних засобів	%	83,1	82,0	80,6
4. Коефіцієнт придатності основних засобів	%	16,9	18,0	19,4

* Розроблено на основі [16]

ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат» є одним з провідних підприємств з видобутку залізної руди підземним способом в межах Криворізького залізорудного басейну [12]. Основні засоби комбінату складають будівлі та споруди, машини та обладнання, транспортні засоби виробничого та невиробничого призначення, такі як: гірничо-капітальні виробки, надшахтні будівлі, споруди дробильно-сортувальних фабрик, залізничні колії й транспорт та інше. Незважаючи на зменшення зносу внаслідок заміни деяких видів обладнання сучасним, за період, що досліджувався, фактичний стан наявних основних засобів підприємства погіршується. Основні засоби ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат» вже давно не мають споживчих якостей (фізичних, технологічних, екологічних, соціальних тощо), що відповідали би сучасним вимогам до них споживачів.

Так, через те, що на комбінаті останні 15 років оновлення основних засобів відбувалось дуже обмежено, спостерігається процес понаднормованих втрат основними засобами своїх техніко-експлуатаційних якостей. Моральне знецінення основних засобів проявляється у здешевленні відтворення гірничого обладнання, що відбулося внаслідок НТП.

Що стосується екологічного зносу, то наявні основні засоби не забезпечують охорону навколишнього середовища відповідно до вимог діючого екологічного законодавства. Через недосконале обладнання та споруди у зонах розташування

кар'єрів з часом виникають екологічні проблеми. Процес розробки родовищ руди супроводжується залишенням значної кількості порожнеч, з котрих потрібно постійно відкачувати воду. Нездійснення цього призводить до техногенного перетворення природного рельєфу: розвиваються схилі процеси — обвали, зсуви, лінійна ерозія. Все це з'їдає значну площу колишніх орних земель, призводить до акумулювання значної кількості атмосферних опадів, спричиняє підтоплення прилеглих територій, розвиток зсувів та інші процеси. В той же час, споруди з перехвату дренажних вод з хвостосховищ недостатньо забезпечують ізоляцію водоносних горизонтів прилеглих територій від забруднення та підтоплення, а також надходження промислових стоків у річкову систему. Тому, як ніколи раніше, назріла необхідність у розробці та реалізації нових напрямків по підтримці сировинної бази з урахуванням застосування нових екологічно безпечних технологій виробництва [11; 12].

Екологічні негаразди призводять до зростання витрат на утримання обладнання та підрозділів, які виконують захисну роботу. Крім того, використання для здійснення видобутку залізної руди застарілого устаткування, введеного в експлуатацію ще на початку минулого століття, викликає у підприємства додаткові споживчі витрати. Натомість, сучасні гірничодобувні комплекси, наприклад, шведські, значно економічні в експлуатації, що доводить наявність економічного зносу основних засобів на підприємстві.

Що стосується соціальної компоненти зносу, то у підприємства обмежена можливість створення безпечних і нешкідливих для працівників умов праці за допомогою наявних основних засобів. Недостатня кількість гірничопрохідних комплексів посилює небезпечність умов праці гірників. Санаторії комбінату («Червоні вітрила» та «Держинець») не надають належного рівня обслуговування та лікування шахтарів і їх сімей. Унаслідок цього на розгляді в судах загальної юрисдикції станом на 31.12.2010 р. знаходилося 249 цивільних справ з питань, пов'язаних з відшкодуванням шкоди у зв'язку з втратою працездатності, стороною в яких є ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат» [12].

Отже, основні засоби ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат» значно зношені і втратили під впливом низки чинників свої споживчі властивості.

Авторами даної роботи запропоновано величину зносу основних засобів розраховувати на основі інтегрального показника зносу, що враховуватиме різноманітні чинники його походження (економічні, технічні, соціальні, екологічні тощо):

$$KZ_{ЗАГ} = KZ_{ФІЗ} \times KZ_{ЕКОН} \times KZ_{СОЦ} \times KZ_{ТЕХ} \times KZ_{ЕКОЛ} \times KZ_{ІН},$$

де $KZ_{ЗАГ}$ — інтегральний коефіцієнт зносу основних засобів;

$KZ_{ЕКОН}$ — коефіцієнт, що враховує чинники походження фізичного зносу;

$KZ_{ЕКОН}$ — коефіцієнт зносу, що враховує економічні чинники його походження;

$KZ_{СОЦ}$ — коефіцієнт зносу, що враховує соціальні чинники його походження;

$KZ_{ТЕХ}$ — коефіцієнт зносу, що враховує технічні чинники його походження;

$KZ_{ЕКОЛ}$ — коефіцієнт зносу, що враховує екологічні чинники його походження;

K_{3H} — коефіцієнт зносу, що враховує інші чинники його походження.

Запропонований показник дозволяє враховувати різні види зносу, пов'язані з різними чинниками його походження: навколишнім середовищем, людським фактором, технічною експлуатацією тощо. В порівнянні з одиничними показниками зносу основних засобів, величина такого показника значно вища, що є основою для включення збільшеної величини амортизаційних відрахувань до витрат підприємства.

Стримуючим фактором для реалізації запропонованого підходу є те, що на підприємстві знос розраховується на основі амортизації, а існуючі методи амортизації (лінійний, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний та ін.) не враховують тих факторів, котрі практично приводять к зносу. Тому задля оптимізації відтворення виробничих ресурсів, амортизаційні відрахування треба розраховувати на основі інтегрального коефіцієнта зносу, який враховуватиме усі чинники його походження (соціальні, технологічні, економічні, екологічні тощо).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Таким чином, під час проведеного дослідження була виявлена проблема відсутності єдиного підходу щодо трактування терміну «знос» основних засобів і надана його авторська інтерпретація. Проаналізована низка чинників походження зносу основних засобів ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат», а саме: соціальних, економічних, екологічних тощо, дозволила запропонувати інтегральний показник зносу основних засобів, що враховуватиме різноманітні чинники його походження.

У подальших дослідженнях оптимізації відтворювального процесу виробничих ресурсів постає необхідність у розробці підходів щодо визначення кожного компоненту зносу з урахуванням чинника його походження, а також у пошуках підходів до розрахунку амортизаційних відрахувань, які б засновувалися на їхній відповідності фактичному зносу, що є наслідком дії низки чинників.

Література

1. *Александров Г.А.* Обновление основных производственных фондов: интенсификация, эффективность, стимулы / Г. А. Александров, А. С. Павлов. — М. : Экономика, 1984. — 192 с.
2. *Борисенко З. М.* Амортизаційна політика / З. М. Борисенко. — К. : Наукова думка, 1993. — 135 с.
3. *Величко В.В.* Економіка підприємства: навч. посіб. / В. В. Величко. — Х. : ХНАМГ. — 2010. — 169 с.
4. *Виговська Н.Г.* Удосконалення обліку амортизації: стан, проблеми, перспективи (на прикладі підприємств м. Житомира та Житомирської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Н.Г. Виговська. — К., 1999. — 20 с.
5. *Загородний А.Г.* Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородний, Г. Л. Вознюк. — Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. — 174 с.
6. *Гетьман О.О.* Економіка підприємства / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал; навч. посіб., 2-ге видання. — К. : Центр учбової літератури, 2010. — 488 с.

7. Єфіменко Н. А. Теоретичні засади відтворення якості основного капіталу підприємств / Н.А. Єфіменко // Актуальні проблеми економіки . — 2010. — № 5(107). — С. 74—84.

8. Економічна енциклопедія [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу: <http://enbv.narod.ru/text/Econom/encyclo/index.html>

9. Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін: 3-тє вид., перероб. та доп. — К. : КНЕУ, 2001. — 460 с.

10. Козьменко С. Н. Амортизація і оптимальні строки експлуатації техніки / С. Н. Козьменко, Т. А. Васильєва, С. П. Ярошенко та ін. — Суми : Ділові перспективи, 2005. — 223 с.

11. Плотников О.В., Криворучкіна О.В. Екологічні, геологічні та економічні фактори розвитку сировинної бази Криворізького залізрудного району // Геолого-мінералогічний вісник. — 2003. — № 2. — С. 5—20.

12. Офіційний сайт Публічного акціонерного товариства «Криворізький залізрудний комбінат» [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу: <http://www.ktruda.dp.ua/>

Статтю подано до редакції 10.10.2012 р.

УДК 339.7

С.О. Прісняк, асистент кафедри міжнародних фінансів, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ПРОВІДНІ СВІТОВІ ФІНАНСОВІ ГРУПИ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто особливості діяльності на банківському ринку України провідних банків з іноземним капіталом. Досліджено співробітництво банків з дочірніми структурами ТНК. Розглянуто стратегії банків на ринку України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Іноземний капітал, іноземні банки, фінансовий ринок, стратегія «збирання вершків», злиття банків, конкуренція.

Вступ. Діяльність іноземних банків на ринках країн Центральної і Східної Європи та України зокрема складний і багатогранний процес, який суттєвим чином трансформував банківські системи зазначених країн. Експансія іноземних банків в Україні активно розпочалась з 2005 року. Відправним моментом було придбання австрійською групою «Райффайзен» банку «Аваль». Ця угода стала знаковою, а купівля вітчизняних банківських установ провідними фінансовими групами стала масовим явищем. Експансія, що мала місце в 2005—2008 роках змінилась на більш зважену політику щодо українського банківського ринку. Деякі європейські фінансові групи покинули ринок України, деякі оптимізували наявні структури з урахуванням сучасних реалій.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження різних аспектів діяльності іноземних банків привертають увагу багатьох зарубіжних і вітчизняних фахівців. Діяльність іноземних банків на ринку України досліджували, зокрема, І.О. Барановський, З.М. Васильченко, В.М. Вербенська, О.В. Дзюблук, М.І. Диба, І.Б. Івасів, Р.В. Корнилюк, В.І. Міщенко, А.М. Мороз, С.В. Науменкові, Є.С. Осадчий, М.І. Савлук, О.О. Чуб, Ф.І. Шпиг та ін.